

- Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text
3. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України 23.03.2017 № 164 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>
 4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року. Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.1954 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
 5. Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 р. Документ ратифіковано від 18.03.1954 № 995_155 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
 6. Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» № 2188-IX від 14.04.2022 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-IX#Text>
 7. Спільнота українських юристів закликає Договірні сторони Конвенції про геноцид запобігти геноциду населення України // *Юридична газета онлайн*. 9 квітня 2022. <https://yur-gazeta.com/golovna/spilnota-ukrayinskih-yuristiv-zaklikae-dogovirni-storoni-konvenciyi-pro-genocid-zapobigti-genocidu-n.html>

Ключові слова: військова агресія, геноцид, міжнародне гуманітарне право, права людини.

Key words: military aggression, genocide, international humanitarian law, human rights.

КАРАМАН МИКОЛА ВІТАЛІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри загальної теорії права та держави,
доктор філософії*

ІНСТИТУТ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В КОНТЕКСТІ ПРАВОЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Дефініції поняття «функції держави» формувались більшістю представників різних шкіл пізнання загальної теорії права та держави, а в умовах формування в Україні громадянського суспільства та становлення правової держави проблема правозахисної діяльності сучасної держави набуває особливого звучання.

В загальнотеоретичній юриспруденції поняття «функція» означає напрям, предмет діяльності того чи іншого політико-правового інституту, зміст цієї діяльності, її забезпечення. В умовах сучасних динамічних структурних змін в системі механізмів держави підвищується актуаль-

ність дослідження інституту безоплатної правової допомоги в контексті динаміки правозахисної функції сучасної держави.

Питаннями дослідження функцій держави займалися Ю. М. Оборотов, О. О. Джураєва, М. В. Дзевелюк, Є. О. Харитонов, окремі питання правозахисної функції держави розглянуто в працях Аракеляна М. Р., Андрусяка В. Г., Бондаренко А. І. В той же час питання місця інституту безоплатної правової допомоги в механізмі правозахисної функції сучасної держави залишилось малорозглянутим.

Юридичною наукою запропоновано трактування функцій держави як особливого механізму державного впливу на суспільні процеси та відносини, що визначає напрями та зміст її діяльності з управління справами суспільства. І це правильно, тому що виконуючи певні функції в тих чи інших сферах життя суспільства, держава одночасно за допомогою проведених реформ, різноманітних перетворень, правового регулювання суспільних відносин впливає на стан суспільних процесів. Здійснення певних функцій може як стабілізувати умови розвитку суспільства, так і посилювати його кризовий стан [8, с. 397].

До основних функцій держави відносять: правовстановлюючу, правореалізуючу та правозахисну. Якщо правовстановлююча функція – це діяльність держави щодо встановлення всіх джерел та норм чинного права (видання законів та інших нормативно-правових актів, встановлення прецедентів, санкціонування звичаїв, офіційне визнання та закріплення пріоритетного позитивно-правового значення природних прав та свобод людини тощо), то правореалізуюча функція покликана забезпечити всі форми реалізації права (здійснення правочинів, зобов'язань та дотримання заборон, застосування права), як у діяльності самої держави (всіх державних органів та посадових осіб), так і стосовно поведінки людей [4, с. 33].

Правозахисна функція держави відображає сутнісну характеристику держави, відповідає певному етапу розвитку суспільства і держави вона постійно трансформується під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів і наповнюється новим змістом. Правозахисна функція – це комплекс заходів правового характеру, спрямованих на всебічний захист прав і свобод людини і громадянина [1, с. 9].

Варто зазначити, що сьогодні, під впливом глобалізаційних процесів, досить швидко змінюється характер та сутність суспільних відносин, змінюється механізм та форми відносин держава-громадянин. Цей процес безперечно здійснює свій вплив і на трансформацію механізмів реалізації функцій сучасної держави.

О.О. Джураєва вказувала на те, що однією з важливих проблем сучасної правової політики є звільнення держави від надлишкових функцій шляхом їх законодавчого переведення у сферу державних послуг. Правова політика покликана визначити, які державні функції не можуть бути передані іншим суб'єктам, іншими словами необхідна інвентаризація державних функцій, складання їхнього єдиного переліку в різних галузях. Як свідчить практика деяких держав, навіть мит-

ниці і в'язниці можуть бути недержавними і виведені зі сфери державних функцій і введені до сфери державних послуг [6, с. 10].

Невід'ємною функцією сучасної демократичної держави є забезпечення людських прав та основоположних свобод. При цьому варто наголосити, що йдеться про права як природні, невід'ємні та фундаментальні можливості людини, які існують незалежно від їх формального закріплення в тексті нормативно-правових актів, а не про права людини як можливості особи, що визначаються і гарантуються законом [7, с. 22].

Стаття 59 Конституції України декларує право кожного на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Так, одним із основних елементів забезпечення людських прав та основоположних свобод є можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну правову допомогу. Саме це право і забезпечується інститутом безоплатної правової допомоги, про що йдеться в Законі України «Про безоплатну правову допомогу» [2].

З цього приводу, варто погодитись з М.Р. Аракелян, який вказував на те, що необхідно розглядати правозахисну функцію сучасної держави не у вузькому значенні та не зводити її лише до припинення порушення та відновлення порушеного права у вигляді адекватних заходів, вживаних від імені держави публічними суб'єктами. Розуміння правозахисної функції сучасної держави передбачає широкий підхід до її трактування. Правозахисна функція держави відбиває сутнісну характеристику держави, відповідає певному етапу розвитку нашого суспільства та держави; вона постійно трансформується під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів та наповнюється новим змістом; це – комплекс заходів правового характеру, вкладених у всебічний захист права і свободи людини і громадянина [4, с. 35–36].

А. І. Бондаренко запропонувала чотирирівневий підхід до розуміння правозахисної діяльності держави: перший рівень передбачає правозахист як реалізацію конституційних принципів народовладдя, поділу влади і розмежування публічних і приватних сфер; другий рівень – правозахист через реалізацію державою правової політики, спрямованої на гуманізацію національної правової системи шляхом приведення її у відповідність до стандартів прав людини; третій рівень – правозахист через реалізацію нормативних вимог верховенства права, що уможливорює правовий порядок, заснований на ідеалах егалітаризму; четвертий рівень – це безпосередній правозахист, здійснюваний державою через спеціальні інститути; при цьому показано, що повна правозахисна суб'єктність держави набувається лише з переходом її діяльності на третій і четвертий рівні [5, с. 6].

Таким чином, надання безоплатної правової допомоги громадянам є невід'ємною складовою четвертого рівня правозахисної діяльності

держави, що виражається у формі створення спеціального інституту який не може правильно функціонувати без досягнення державою інших трьох рівнів. Так, інститут безоплатної правової допомоги не зможе правильно функціонувати без наявності конституційних принципів поділу влади, без дотримання державою та її інституціями сучасних досягнень у сфері стандартів прав людини та без наявного в державі правового порядку, а здійснення безпосереднього правозахисту (здійснюваного, зокрема, за допомогою інституту безоплатної правової допомоги) є результатом еволюції сутності та механізмів правозахисної функції сучасної держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Голос України*. 1996. 13 липня.
2. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. *Голос України*. 2011. 08 лип.
3. Андрусак В. Г. Правозахисна функція сучасної держави (на прикладі інституту прокуратури): загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2015. 22 с.
4. Аракелян М. Р. Новое содержание правозащитной функции современного украинского государства. Актуальні проблеми держави і права. Вип. 67. 2013. С. 32–39
5. Бондаренко А. І. Концепт правозахисної діяльності сучасної держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2018. 24 с.
6. Джураєва О. О. Функції сучасної держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2006. 15 с.
7. Завгородня Ю. С. Функції держави в сучасних умовах: пропедевтичний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3/2021. С. 20-22
8. Общетеоретическая юриспруденция : учебный курс : учебник / под ред. Ю. Н. Оборотова. О. : Фенікс, 2011. 437 с.

Ключові слова: функції держави, правозахисна функція держави, правова допомога, безоплатна правова допомога.

Key words: functions of the state, human rights protection as function of the state, legal aid, free legal aid.